A feminizmus és a gender hatásai a holland és dán kortárs festőművészekre

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés 4
   1.1. Kutatási célok és módszertan 5
2. A feminizmus hullámai Hollandiában és Dániában : háttér, ideológia és fejlődés 6
   2.1. A feminizmus kialakult fajtái 17
3. Női művészek történelmi helyzete a festőművészetben 19
4. A feminizmus, a gender és a művészetek kapcsolata Hollandiában és Dániában 21
   4.1. A feminizmus és a gender 21
   4.2. Feminizmus a (festő)művészetben 23
   4.3. Gender a (festő)művészetben 26
5. A művészeti szféra résztvevőinek szerepe 27
   5.1. Múzeumok 28
   5.2. Galériák 29
   5.3. Festőművészek 30
   5.4. Kurátorok 30
   5.5. Művészettörténészek 31
6. A(z) (f)elismerés hulláma, de ez még messze van az elégtől 32
7. Befejezés 36
   7.1. A kutatás eredménye 36
   7.2. Összegzés 37

1. Bevezetés

Dolgozatom címe lehetett volna az is, hogyan jöttem rá, hogy a művészetek tárgyalását áthatja a gender problémája, és hogy a feminizmus eszköz lehet ennek megoldására. Kétségtelenül ez volt az, ami részemről elindította a kutatási folyamatot: az a felismerés, hogy még mindig fennáll egy évszázadok óta tartó probléma.

Fiatalabb koromban tudatlanul hittem a nemek egyenlőségének egy leegyszerűsített változatában, mégpedig abban, hogy a férfiak és a nők jelentik a gendert. Lassan rájöttem, hogy a gender és a nemek közötti egyenlőségért folytatott küzdelem nem bináris. Az egyenlőség problémájával való szembesülés a középiskolában a művészettörténeti könyvekkel kezdődött. Rájöttem, hogy nem láttam egyetlen női művész munkáját sem példaként említve egy festészeti stílus elemzésekor. Ez ráébresztett arra, hogy bár a nők nem rendelkeztek ugyanazokkal a lehetőségekkel vagy ugyanazokkal az erőforrásokkal, mint a férfiak, azért a publikációkban mégis meg kéne említeni őket a társadalom által "nagyoknak" nevezett férfi művészek mellett. Ez további kérdéseket vetett fel bennem, például megfigyeltem-e valaha, hogy városom fő múzeumainak és galériáinak falain hány férfi és hány női művész alkotása lóg? Ha találok olyan műveket, amelyeket nők készítettek, másként beszélnek-e róluk, máshogy elemzik-e, mint a férfiak által készítetteket? Milyen témákat választanak a női művészek bemutatását lehetővé tevő kiállításokhoz?

Azóta a legnagyobb múzeumokban és galériákban járva egyfajta játékot játszom. Magamban számolom és megjegyzem, amikor nem férfi művészek által készített festményeket találok, és legtöbbször nincs is szükségem mindkét kezemre ehhez a játékhoz. Ezzel párhuzamosan elkezdtem olvasni a feminista kutatók és írók munkáit, hogy megtudjam, az általam látott problémák globális jelenségnek számítanak-e. Az a keresés és lendület, amelyet egy művészettörténeti tankönyv kinyitása váltott ki belőlem, vezetett arra, hogy rájöjjek, erről szeretnék írni egy tudományos kutatás keretein belül.

Az első fejezetben a feminizmus történelmének vizsgálatáról írok Hollandiában és Dániában. Bemutatom a feminizmus második világháború utáni alakulását, és a gender egyenlőség megjelenését a mozgalommal párhuzamosan. A második fejezetben, a női művészek helyzetére térek ki a festőművészetben. A nők hátráltatott esélyeit emelem ki, azok okait és következményeit, és amellett érvelek, hogy a művészvilágot a férfiak uralják. A harmadik részben a feminizmus, a

gender és a művészetek kapcsolatának járok után Hollandiában és Dániában. Először a feminizmus és a gender kapcsolatát tartom fontosnak vizsgálni, majd a feminizmus, a gender és a művészetek, azon belül a festőművészet kapcsolatát elemezem. A negyedik részben a művészeti ipar résztvevőinek szerepét és fontosságát emelem ki. Itt külön vizsgáltam a múzeumok, galériák, kurátorok, művészettörténészek és maguk a művészek szerepét. Az ötödik részben a saját kutatásom és más kutatók statisztikai eredményeivel ismertetem a holland és dán művészek helyzetét. Bevezetőm zárásaként saját kutatásomat, kérdőívem céljait és módszertanát szeretném ismertetni.

1.1. Kutatási célok és módszertan

Kutatásom célja, hogy betekintést nyerjek abba, hogyan reagál a művészeti ipar a feminista mozgalom hatásaira, és egyáltalán hatással van-e ez a művészekre. Fontosnak tartom, hogy megvizsgáljam, mi történik magukkal a művészekkel, és ne csak azt tartsam szem előtt, ami a művészetükben látható, és a műalkotásaikra hatással van. Arra vagyok kíváncsi, hogy mi történik a függöny mögött, és hogyan lehet, hogy a műalkotások tartalmukat tekintve bizonyos szempontból már a jövőben tartanak, míg alkotóik helyzete (részben a társadalom feminizmushoz való viszonya, részben a művészeti ipar hozzáállása miatt) megrekedt a múltban.

A teljes kép vizsgálatához kutatásom első lépése a nyilvánosan elérhető cikkek, kutatások, könyvek és interjúk elemzésén alapszik. Ezekben az anyagokban a feminizmus holland és dán társadalomban való elterjedtségéről és történelméről, a nemekkel kapcsolatos vitákról és nem utolsó sorban a művészeti ágak jelenlegi helyzetéről kerestem információkat. Második lépésként szerettem volna közvetlen információt szerezni maguktól a festőművészektől. Az elemzéshez azért választottam kortárs festőművészeket, mert úgy gondolom, hogy ez is egy olyan médium a számos közül, ami a nemek közötti egyenlőséget nem igazán reprezentálja. A kutatásomban való részvételhez a benne szereplő festőknek a műalkotásait publikálniuk kellett vagy galériáknak kellett kiállítaniuk. A művészeknek vagy Hollandiában vagy Dániában kellett dolgozniuk és élniük, vagy az említett országok valamelyikének állampolgárságával kellett rendelkezniük, de előfordulhat az is, hogy időközben külföldön telepedtek meg. Néhány művésszel közvetlenül, másokkal a művészeti egyesületükön keresztül vettem fel a kapcsolatot. A művészeknek egy 25 kérdésből álló kérdéssort küldtem el, amelyből 12 kérdés a feminizmussal és a feminista mozgalommal kapcsolatos tapasztalataikra és véleményükre, 13 kérdés pedig a művészeti iparra

és a nemek reprezentációjára vonatkozott az adott országban. Az összesen 22 válaszadó 52.6 %-a nő, 36.8%-a férfi, és 10.3%-vallotta magát nem bináris kategóriához tartozónak. A válaszadók 31.6%-a Hollandiában, 42.1%-a Dániában él, 10.5 %-a külföldön élő holland, és 15.8%-a külföldön élő dán volt. A válaszadók 21.1%-a 18-34 év közötti, 31.6%-a 35-49 év közötti, 42.1%-a 50-64 év közötti, és 5.3% 65 év feletti volt.

2. A feminizmus hullámai Hollandiában és Dániában : háttér, ideológia és fejlődés

Amikor az emberek a feminizmus szóra gondolnak, sokféleképpen írják körül és sokféle elképzelésük van a jelentéséről. Rengeteg sztereotípia létezik, amelyek többnyire rossz fényt vetnek erre a szóra. Egyesek számára agresszív viselkedést vagy szélsőséget jelenthet, mások egyfajta pajzsként gondolnak rá, amely megvédheti a nőket a túlnyomórészt erőszakos, maszkulin világtól. Az, hogy nehéz meghatározni ennek a gondolkodásmódnak a pontos jelentését és céljait, még azok számára is problémát jelent, akik feministaként vagy a feminista témákkal azonosítják a gondolkodásukat. Zavar uralkodik, és viták folynak a feminizmus tartományáról, illetve a feminizmus különböző fajtáiról, de még az elnyomás különbözőségének meghatározásairól, és azok lehetséges megoldásairól is.

A szó értelmezésekor számos definíciót és magyarázatot lehet találni attól függően, melyik korban és melyik társadalomban beszélünk róla. A Britannica értelmező szótár szerint a feminizmus egy olyan társadalmi mozgalom, amelyben a nők a férfiakéval megegyező jogokat követelnek.[1] Elmondható a feminizmusról, hogy központi gondolata a politikai, gazdasági és kulturális ideológiák egyesítse, és célja a nemek közötti egyenlőség, tehát a férfiak és nők közötti hatalmi viszonyok kiegyenlítése.

Azt hihetjük, hogy definíciós zavar az az ok, ami miatt nincs konszenzus az irányzattal kapcsolatban, és amiért úgy tűnik nehéz egy egységes fogalomban megállapodni. Feltételezhetjük, hogy az értelmezés zavarai a mozgalom céljai és az ezeket övező ideológiái különbségek miatt jöhettek létre, pedig a félreértés már ott kezdődik, hogy egyáltalán kik azok, akikért felszólal ez a mozgalom. Judith Butler 1997-ben íródott *Esetleges alapok: A feminizmus és a posztmodern kérdés. Freud titokzatos tárgya: pszichoanalízis és a női szexualitás* című könyvében arról ír, hogy szerinte kétségtelen, hogy a feminizmus nőként nőkért szólal fel, tehát nők nevében

[1] *feminism | Definition, History, Types, Waves, Examples, & Facts*. (n.d.). Encyclopedia Britannica.

fogalmazódnak meg a követelések. Amit Butler problémaként hoz fel, az az, hogy ha a feminizmus jelentése egyenlő azzal, hogy „nő", akkor meg kell vizsgálni a „nő" kifejezés jelentését.[2] Tehát a problémát már az is okozza, hogy megegyezés szülessen arról, hogy kik is tartoznak a „nő" fogalmába. A kifejezés jelentése természetesnek vett, normalizálódott fogalom, amit szükséges lenne pontosan letisztázni, hiszen az évszázadok során változhatott a jelentése. Felvetődik, hogy miként határozhatjuk meg, hogy kik tartozhatnak ebbe a kategóriába és hogy ez egy állandó értelmezés-e. Judith Butler szerint a kifejezésnek újra értelmezhetőnek és nyitottnak kell lennie, így lehetőség lenne a jelentés kiszélesítésére.

A „nő" fogalmának vizsgálatán túl, érdemes lenne azt is megvitatni, hogy kik tartoznak és tartozhatnak a feminizmus mozgalom esernyője alá, kikért küzdenek tulajdonképpen Hiszen miért ne lehetne olyan módon bővíteni ezt az ideát és mozgalmat, hogy nemtől, kortól, etnikumtól függetlenül minden ember jogáért és egyenlőségéért küzdjön. Hollandia társadalmának történelméből találhatunk is az ilyen irányba való megmozdulásra példát, hiszen az 1960-as évek végén, ill. az 1970-es évek elején szinte egyenlő arányban vizsgálták a nők és férfiak jogait. Sajnos, ez a párhuzamos küzdelem később háttérbe szorult, és visszatért a mozgalom eredeti gondolatához: hogy leginkább a nők küzdjenek a nők egyenlőségéért.

Az történelemben különböző események hatására, időszakonként jelenik meg a feminizmus mint mozgalom. Leggyakrabban ezt a vissza-visszatérő folyamatot hullámoknak nevezik, de a mai álláspont alapján már nincs egyetértés azzal kapcsolatban, hogy ez helyes megnevezés lenne, éppen az alapvető eszme egyoldalú értelmezésének veszélye miatt.[3] Mivel mégis ez a hivatalos megnevezés, én továbbra is így fogom alkalmazni a feminizmus különböző időszakaira. A feminizmus történelmében hullámok különböző megnevezését láthatjuk, amik országonként más időpontokra tehetők, de abban sincs mindig egyetértés, hogy mi nevezhető egy időszak végének vagy, hogy hány időszakot határozhatunk meg. Anne-Hilde Nagel *A nemek politizálódása- történeti áttekintés című tanulmányban* úgy gondolja, a feminizmus egy nyolcvan-száz évenként visszatérő folyamat és az első hullám kezdetét a 17. század végére, az 1680-as

[2] Butler J. Esetleges alapok: A feminizmus és a posztmodern kérdés. Freud titokzatos tárgya: pszichoanalízis és a női szexualitás. 1997. 26. oldal

[3] N. (2019, January 15). *Feminism in "Waves": Useful Metaphor or Not?* New Politics. "A hullám metafora már túlhaladta hasznosságát... A hullám-metafora azt az elképzelést sugallja, hogy a nemek közötti aktivizmus az Egyesült Államok történetében nagyrészt egyetlen eszme köré csoportosult, és ezt az eszmecsoportot feminizmusnak nevezhetjük."

évekre teszi.[4] Anne-Laure Briatte 2020-ban megjelent *Feminisms and feminist movements in Europe* című tanulmányában már 6 hullámot különböztet meg egymástól. Az első hullámot az 1789-1848-ig tartó időszakra helyezi, a másodikat 1848-1880, a harmadikat 1890-1914, a negyediket 1920-1960, az ötödiket 1960-1980 és végül a hatodikat 1990-es évektől napjainkig.[5]

Én azzal a nézettel értek egyet, hogy érdemes kettéválasztani a klasszikus és a modern történelmet, és így a 19. és a 20. század első felének nőmozgalmát a feminizmus első hullámának nevezhetjük. A második világháború jelentősen megváltoztatta a világ társadalmainak berendezkedését és gondolkodásmódját. Ezért tartom fontosnak megvizsgálni a feminizmust a második világháború utáni időszaktól. Úgy gondolom, az első hullám az akkori korhoz viszonyítva el tudta érni a céljait, és a világháború olyan módon változtatta meg a berögzött normákat, hogy a második hullám kezdetét szinte nevezhetjük tiszta lapnak.

A modern világ feminizmusának második hulláma Nyugat Európában és az Egyesült Államokban is az 1960-as évekre tehető. A második hullám feministái szerint az elődeik, tehát az első hullám résztvevői, túl formálisak, óvatosak voltak, emellett fő céljuknak a szavazati jog elérését tűzték ki. A második hullám támogatóinak a nők felszabadítása jelentette volna a győzedelmet. Konkrét céljaik közé tartozott a fogamzásgátláshoz és az abortuszhoz való hozzáférés, a szexuális erőszak és zaklatás elleni intézkedések, a váláshoz való jog és a házasságban való egyenlőség, valamint egyenlő jogok és lehetőségek a munka világában.[6]

1963-ben, Betty Friedan amerikai író és aktivista kiadta *A nőiesség kultusza* című könyvét, amiben az amerikai nők elégedetlenségéről ír, mivel a háború utáni Amerikában nem tudtak sem pénzügyileg, sem társadalmilag függetlenek lenni, és úgy érezték a szabadságukat is elvesztették.[7] A Betty Friedan könyvében leírt eszmék nem azért indították be újból a mozgalmat, mert új gondolatokat vetett fel, hanem mert szélesebb körben el tudott terjedni, mint korábban, mintegy 3 millió olvasóhoz jutott el a műve.[8] Korábban már számos kutató és író megfogalmazta ezeket a gondolatokat, ahogy 1949-ben Simone de Beauvoir francia filozófus is ezt tette *A második nem*

[4] Hagemann, Gro, A. Dobos Éva. A Norvég Modell: A Társadalmi Nemek Esélyegyenlősége és Egyenjogúsága, Balassi kiadó, Bp., 2011. 22. oldal

[5] *Feminisms and Feminist Movements in Europe*. (n.d.). Encyclopédie d'histoire Numérique de l'Europe.

[6] Griffin, G. & Braidotti, R. (2002). Think Differently: A reader in European Women's Studies. Zed Books. 341-346.

[7] Betty Friedan A nőiesség kultusza, Noran Libro kiadó, Bp., 2021

[8] Grady, C. (2018, July 20). *The waves of feminism, and why people keep fighting over them, explained*. Vox.

című könyv köteteiben. Beauvoir első könyvének tézise, hogy a férfi és a nő szereposztásával van a baj, hiszen az akkori elméletek szerint a férfi mint szubjektum a nő mint tárgy létezett. A férfi az, aki cselekszik és alkot, míg a nő néz és elnyomásban várakozik.[9]

Az egyes hullámok közötti időbeli eltérést alapvetően az adott ország vagy terület történelmi és társadalmi adottságai határozták meg. Az Egyesült Államok mellett Nyugat-Európa országaiban is fontos szerepet kapott a nemek közötti egyenjogúság. Az egyenjogúság harca a nemek, tehát a nők és férfiak közötti egyenlőség elérését jelenti. A világ országai közül alig találunk olyat, ahol az egyenjogúság a gyakorlatban is teljes mértékben megszülethetett volna. Hollandia és Dánia történelmileg mindig is élen járt a nemek közötti egyenlőség előmozdításában. Ezért tartom fontosnak, hogy alaposan megvizsgáljam, hogyan fejlődött ki a feminizmus mindkét kultúrában.

Hollandiában a feminizmus rossz helyzetből indult, hiszen az 1960-as évek elején az egyenlőség terén konzervatív országnak számított más nyugat-európai országhoz képest. Az 1950-es években a születések száma is megnőtt, és a nők 87%-a teljes állásban háziasszony szerepben élt, a nők csupán 22%-a dolgozott.[10] A feminista gondolkodásnak rossz híre volt a társadalomban, és a magukat feministának tartó nőket olyan becsmérlő szavakkal illették, mint „manwijf" (férfinő).[11] Tehát a feminizmus társadalmi és politikai elbírálása miatt sokan tartottak attól, hogy nyíltan támogassák a mozgalmat.

A feminizmus második hullámának kezdetét Hollandiában pontosan be lehet határolni. 1967-ben a *De Gids* nevű magazinban megjelent Joke Smit *Het onbehagen bij de vrouw (A nők elégedetlensége)* című cikke. Joke Smit arra próbált rávilágítani, hogy a szavazati jogon kívül igazából a női mozgalom semmit sem ért el abból, amiket addig kitűzött, csupán a változás és az előrelépés lehetőségét sikerült felszínre hozni. Hangsúlyozta, hogy a múlt évszázadokhoz képest a nyugat-európai nők az 1960-as években kiváltságos körülmények között élnek. Úgy gondolta,

[9] Simone de Beauvoir, A második nem, Gondolat kiadó, Bp., 1969.

[10]Diepgrond, N. (15.03.2020). Het toppunt van trouwlustigheid: het ontstaan en het verloop van de marriage boom in twintigste-eeuws Nederland. Radboud Universiteit.

[11] Claeys, S. (2006-2007). How to do Things with Butler - An Inquiry on the Origin, Citation and Application of Judith Butler's Theory of Performativity. Universiteit Gent. 52.oldal. „ The Dutch insults 'verwijfd' of 'manwijf' are telling in the sense that they both contain the insulting equivalent for 'woman', 'wijf'; while the first one is an adjective that refers to a man who has effeminate mannerisms, the second is a noun used to describe a manly woman. Interestingly, it seems like the feminine behaviorisms and sides in particular are being penalized."

hogy az emancipáció csak passzívan érvényesült, hiszen a legtöbb nő még mindig ugyanúgy háziasszony, mint 50 évvel azelőtt.[12] A cikk megjelenése után számos nő magára ismert, és a saját helyzetével való elégedetlenségnek kezdett hangot adni.

Még ugyanabban az évben alakult Joke Smit és Hedy d'Ancona kezdeményezésével a Man Vrouw Maatschappij (Férfi Nő Társadalom), röviden MVM csoport, aminek célja az volt, hogy rávilágítsanak a férfiak és nők helyzetének a különbségére az oktatás, jövedelmezés és vezető pozíciók terén. Fő céljuk az volt, hogy elérjék, hogy mind a férfiak, mind a nők 30 órás munkahéttel dolgozhassanak, ezáltal a háztartás és a családi teendők egyenlő arányban osztódhatnának meg. Ahogy a szervezet neve is utal rá, az alapítóknak fontos volt, hogy férfiak is részt vegyenek a párbeszédben, és az ő emancipációjukért is harcoljanak. A férfiak emancipációja alatt azt értették, hogy a tipikus nemi elvárásokat, mint például, hogy a férfiaknak erősnek/keménynek kell lenniük, el kell vetni.[13]

1969-ben alakult meg a Dolle Mina (Őrült Mina) holland feminista csoport, melynek tagjai az MVM csoportot túl jobboldalinak vagy leginkább politikamentesnek gondolták. A csoportot baloldali diákszervezetek és szocialisták alapították.[14] 1970 januárjában Amszterdam pénzügyi negyedének legforgalmasabb terén, ahol leginkább férfiak dolgoztak, egy tüntetést szerveztek, amivel a háztartási feladatok kiegyensúlyozatlan megosztására akarták felhívni a figyelmet. A gyerekfelügyelet hiányát úgy hangsúlyozták, hogy elkerített kisgyerekeket raktak ki a tér közepére.[15] Az olykor radikális, és mindenkeppen feltűnést keltő kampányaik felhívták a figyelmet a társadalmi problémákra, s ezzel támogatást szereztek mind a társadalomtól, minda politikai világtól.

1976-ban elindult a Willem wordt wakker (Willem magához tér) nevet viselő csoport, amely a férfiak társadalmi szerepével foglalkozott a hagyományos férfi nemi szerepek megváltoztatása érdekében. A csoport megalakulása azt mutatja, hogy Hollandiában a második feminista hullám szinte egyenlő arányban harcolt mind a férfi és mind a női szerepek

[12] Kool-Smit, J. E. (1967, November). Het onbehagen bij de vrouw *. De Gids.
[13] 50 jaar Man Vrouw Maatschappij, MVM. (2018, October 28). NPO Radio 1.
[14] van Steen, A. (2015). De vergeten actiegroep Man Vrouw Maatschappij. Universiteit Leiden. 38.oldal
[15] Schoenberger, J. (2018, July 3). Public Playpens and Women's Catcalls. Stedelijk.

megváltoztatásáért. Céljuk a társadalom mentalitásának alakítása volt azzal kapcsolatban, hogy hogyan lehetne nemtől függetlenül gondolkodni.

A férfi és női szerepek átgondolásán egyaránt dolgozott számos képzőművész is, akik közül közül Marlene Dumas munkásságát emelném ki. Műveiben jelentős, hogy egyenlő arányban dolgozza fel a férfiak és nők közötti különbségeket, illetve az emberek sokféleségét. Sorozatokat és tanulmányokat hozott létre egy-egy téma folyamatos ismétlésével. Ő maga ezt a valóság utánzásának, vagyis mimézisnek nevezte. A valóság ábrázolása lehetővé tette számára, hogy a legapróbb eltérések is láthatóak legyenek.[16] Ezzel azt akarja hangsúlyozni, hogy az ember nem csak egy történetből áll, hanem sok kisebb történet összességéből tevődik össze. 1994-ben készült el nagyszabású képsorozatával, aminek a *Models* címet adta. A 100 db vegyes technikával(tus, kréta) készült papírműveken emberi arcok láthatóak, néha realisztikusabb, máskor elmosódottabb karakterekkel. Munkájához különböző modelleket választott, de főleg az androgün embertípusok vonzották, így a néző néha nem lehet biztos benne, hogy férfit vagy nőt lát-e az alkotáson.[17] Fő témái között szerepel a szexizmus, rasszizmus és a nemi identitás kérdésköre. Művészetében kérdéseket vet fel, melyekkel az a célja, hogy elgondolkodtassa a nézőt és rávegye, hogy belekapcsolódjon a felhozott témákba.[18]

Még a skandináv országokban sem, mint Dániában, ahol úgy hihetjük, hogy a gazdasági fejlettség mellett társadalmilag is élen járnak, nevezhetjük a feminizmust igazán aktív mozgalomnak.[19] Felmerül tehát a kérdés, hogy mi lehet ennek az oka és hogyan szorult háttérbe a mozgalom. Amikor a feminizmus hullámait vizsgáljuk Dánia történelmében, azt vehetjük észre, hogy amíg Európa más országaiban és Amerikában az 1960-as években még csak második hullámról beszéltek addig Dániában már a harmadik hullám vette kezdetét.[20]

Tehát a nemzetközi második hullám váltotta ki a dánok harmadik hullámának a kezdetét az 1970-es években. Központi témái a munka és a család kérdése nem tértek el az előző hullámokétól, de a megoldást máshol keresték. Munkahelyeket akartak biztosítani rövidített, tehát

[16] Dröes, F. (2006). Art at the Edge: The Painter Marlene Dumas. Feminist Theology. 390.oldal.
[17] Models. Van Abbe Museum.
[18] U.a. 398. oldal
[19] Hagemann, Gro, A. Dobos Éva. A Norvég Modell: A Társadalmi Nemek Esélyegyenlősége és Egyenjogúsága, Balassi kiadó, Bp., 2011.
[20] Griffin, G. & Braidotti, R. (2002). Think Differently: A reader in European Women's Studies. Zed Books. 341-346.

6 órás beosztással, elérhető óvodákat, a nők saját testük felett való rendelkezésének jogát és a gyerekgondozás, valamint a házimunkák arányos felosztását férfiak és nők között.[21] Ekkor alakult meg a Rødstrømpebevægelsen, magyarul a Vörösharisnya Mozgalom, egy dán nőjogi csoport, amelyet az 1969-ben alakult Redstockings amerikai mozgalom inspirált. A csoporthoz baloldali feministák csatlakoztak, akik a férfiakkal egyenlő jövedelemért és a nőket elnyomó struktúrák ellen harcoltak. Gyűléseket tartottak, ahol történeteket és tapasztalatokat osztottak meg egymással, nyári táborokat és fesztiválokat szerveztek, ahol feminista témájú dalokat énekeltek.[22] Ezek az események inspirálták a művészeket is, és arra ösztönözték őket, hogy igényt tartsanak a művészeti világba való bejutásra. Ebben az időben, 1975-ben rendeztek egy nagyszabású feminista kiállítást a *Kvindeudstillingen XX* címmel. A kiállítás célja az volt, hogy kiemelje a korábbi korszakok női művészeinek alkotásait, a nők történelmi identitásának megerősítését, valamint a női múzeumok és tanulmányok tudományos erősítését.[23]

A dán politikában Helga Hernes norvég politológus nevéhez és ehhez az időszakhoz köthető az állami feminizmus kifejezés. Hernes arra a következtetésre jutott, hogy a skandináv jóléti államok "nőbaráttá" és "államfeministává" válhatnak. Az állami feminizmus elmélete a skandináv országokból, és azok nemek közötti egyenlőségre törekvő politikájából származik. Az 1970-es és 1980-as években a skandináv feminista szervezetek sikerrel fordultak kormányaikhoz a nemek közötti egyenlőség megteremtése érdekében.[24]

A korszak kiemelkedő dán feminista festőművésze Ursula Reuter Christiansen, aki az 1970-es évektől aktív résztvevője volt a feminista mozgalomnak. Művészete arról a dialektikáról szól, amit az élet művészetté való átalakulásaként ismerünk, és amit a művész maga transzformációnak nevez. Minden, amit csinál, az átalakulásról szól, leginkább női történetek átalakítása művészetté. Legtöbbször olyan nőket ábrázolt, akiknek az életével azonosulni tudott. [25] Ilyen alkotásai közé tartozik a *Leporello*, 2013 című alkotása. Ebben a művében olyan mítikus

[21] Hagemann, Gro, A. Dobos Éva. A Norvég Modell: A Társadalmi Nemek Esélyegyenlősége és Egyenjogúsága, Balassi kiadó, Bp., 2011. 33.oldal

[22] Heith, A. (2019, February 18). *1970s feminist culture in the Nordics*. Aarhus University.

[23] Kennedy, J., Mallory, T.E., Szymanek, A. (2021).Transnational Perspectives on Feminism and Art, 1960-1985. Routledge. 193-194. oldal.

[24] Borchorst, A., & Siim, B. (2008). Woman-friendly policies and state feminism: Theorizing Scandinavian gender equality. Feminist Theory, 9(2), 207–224.

[25] Dengsøe, M. (2021, November 12). *On Identity, War, Feminism and the Autobiographical Method in Ursula Reuter Christiansen's Practice*. AWARE Women Artists / Femmes Artistes.

vagy valóságos női karaktereket mutat be, akiknek az élettörténetei valamilyen módon inspirálták őt saját élete során. A női alakokat életnagyságban festette fel átlátszó akril lapokra, így mindkét oldalról megtekinthetőek. Az egymáshoz kapcsolt akril lapok, mint egy harmonika összecsukhatóak. Az ábrázolt női alakok között látható a nyugat-német újságíró és aktivista Ulrike Meinhof, a mitikus női alak Zsuzsanna a fürdőben, a barokk kor legismertebb olasz női művésze, Artemisia Gentileschi, és egy burkába öltözött nő a kisfiával.[26] A Zsuzsanna a fürdőben eltér a többi ábrázolástól, hiszen ez egy férfiak által gyakran használt barokk téma. Általában a kukkolás és leskelődés áll a középpontban, ezzel ellentétben ebben az alkotásban, a modern nő tapasztalatát jelképezi a szexuális zaklatás veszélyeiről a férfiak által dominált társadalmakban. Történetek révén az emberek érzelmeit is megjeleníti festészetében, mint azt a *Floating I-III* , 2005-2011 című festmény sorozatában teszi. Ezeken a festményeken igazán érezhető az érzelmi dráma, nemcsak a vásznak 80 x 110 cm-es[27] méretei miatt, hanem az erős színhasználat és a középen szinte elveszett női test miatt is. A sorozat mindegyik képén egy női test lebeg zöld vagy piros színű vízben. A víz színe olyan érzéseket sejtet, mint a fájdalom vagy a szomorúság, míg a test elhelyezkedése nyugalmat és békességet látszik sugározni.[28]

Amerikában és Nyugat-Európában egyaránt az új feminista mozgalom, tehát a második hullám által kitűzött célok közül sikerült valamelyest előrébb lépni az 1970-es és 80-as években. Ezek közé a célok közé tartozik a szabad reprodukció joga és a munka világában megvalósuló nagyobb egyenlőség.[29] A második hullám legnagyobb hibája viszont kezdett egyre jobban kiéleződni, hiszen a csoporthoz tartozó nők nagyrészt hasonló típusként voltak kezelve, mégpedig fehér, középosztálybeli nőkként. Ez ahhoz vezetett, hogy a különböző nemi irányultságú és etnikumú nők, például a leszbikusok és a fekete feministák, saját szerveződésbe kezdtek, így alakultak ki az 1970-es évek végére eltérő érdekekkel és célokkal rendelkező csoportok. Ettől kezdve az etnikai és ideológiai sokszínűség hiánya mint probléma került előtérbe és ennek orvoslása vált fő céllá a következő hullám, tehát a feminizmus harmadik hulláma számára.[30]

[26] Ugens Kunstner: Ursula Reuter Christiansen. (2021, August 20). Kunsten.Nu - Online Magasin Og Kalender for Billedkunst.
[27] Ursula Reuter Christiansen, Floating, 2011. (n.d.). SABSAY Gallery.
[28] Jakobsen, O. B. (2021, August 3). To udstillinger af Ursula Reuter Christiansen giver fortjent eksponering til en vulkan i dansk kunstliv. kunsten.nu - Online Magasin Og Kalender for Billedkunst.
[29] Lønnå, E. (2017, May 29). *Kvinnebevegelsens historie fra første verdenskrig til 1980*. Store norske leksikon.
[30] Munro, E. (2013). Feminism: A Fourth Wave? Political Insight, 4(2), 22–25.

A harmadik hullámot az azt megelőzőekhez képest sokkal nehezebb időben pontosan meghatározni. Az előző évtizedek mozgalmairól el lehet mondani, hogy vagy szinte egy időben, vagy egymás után szorosan valóban hullámként söpörtek át a világon, Amerikával és Nyugat Európával az élen. Ha a harmadik hullámot vizsgáljuk, akkor már nem lehet határozottan állítani, hogy az országok egymást követték volna. Az 1990-es évek nem is feltétlenül nevezhetőek és különíthetők el harmadik hullámként, hanem bizonyos országokban elemezhetők úgy is, mint a második hullám tovább fejlesztett változata; vagy számos olyan ország van, ahol teljesen háttérbe szorult, és csak a 2000-es évektől tért vissza, akkor már valóban harmadik hullámként. Cathryn Bailey szerint a harmadik hullámnak nevezett mozgalom, annyira szorosan a második után érkezett, hogy az valójában nem egy új hullám, hanem az előzőnek a folytatása. Ezt azzal magyarázza, hogy amikor a feminizmust hullámokban kategorizáljuk, azzal a valóban vízben megjelenő hullámokhoz hasonlítjuk, tehát valamihez, ami egyszerre hasonlít és különbözik is a másiktól.[31] A második hullám hasonlított, de különbözött is eléggé az elsőtől ahhoz, hogy külön hullám lehessen, de a harmadiknak nevezett már nem ilyen jelentősen. Valerie Renegar és Stacey Sowards 2003-ban megjelent vizsgálataik alapján is úgy gondolták, a harmadiknak nevezett hullának nem volt egységes fogalma vagy célja, tehát ezért nem különíthető el.[32]

Ami elmondható erről az időszakról, hogy a második hullám továbbfejlesztett változata lett. Előtérbe akarták hozni az olyan etnikumú nőket, akiket eddig elnyomott a mozgalom. A feminizmus ilyen változatának nincs határozott ideálja, hacsak nem az, hogy mindenki tudjon és merjen önmaga lenni.[33] Számos olyan kutató van, akik úgy gondolják, hogy a harmadik hullám kezdetét el lehet határolni a második hullám végétől és az amerikai társadalom történelmében ezt is egy pontos eseményhez tudják kötni.

1991-ben országszerte média támogatottságot kapott egy szexuális zaklatásról szóló ügy, amerikai Kongresszus előtt zajló meghallgatása. Abban az évben jelölték szövetségi bírónak Clarence Thomast, és a jelölés folyamata során egy régebbi ellene szóló szexuális zaklatási ügyet nyitottak újra. Anita Hill azt vallotta, hogy Clarence Thomas szexuálisan zaklatta őt, amikor együtt

[31] Bailey, C. (1997). Making Waves and Drawing Lines: The Politics of Defining the Vicissitudes of Feminism. Hypatia, 12(3), 18.oldal

[32] Renegar, Valerie R. & Sowards, Stacey K. (2003). Liberal irony, rhetoric, and feminist thought: A unifying third wave feminist theory. _Philosophy and Rhetoric_ 36 (4):330. oldal

[33] Johnson, T.B. (2017). Waves of Feminism and the Media. University of Kentucky. 9-10.oldal.

dolgoztak az Oktatási Minisztériumban. Ez az eset indította be a harmadik feminista hullám kezdetét az Amerikai Egyesült Államokban.[34] A harmadik hullám szellemisége a zeneiparra is nagy hatással volt. Ebben az időben alakult az indie rock zenei stílusból a Riot Grrrl banda, akik underground feminista punk rock zenekarként léptek fel. Alakulásuk célja a punk kultúra és stílus feminizmussal és a politikával való vegyítése volt.[35]

A felfrissült mozgalom nem csak a zene világában hozott újítást, hanem a képzőművészet területén is. 1985-ben alakult Guerilla Girls nevű művész-csoport, akik a művészetekben tapasztalható szexizmus és rasszizmus ellen vették fel a harcot. A new yorki csoport művészei plakátokat készítettek és gorilla maszkban vonultak fel figyelemfelhívásként. Leghíresebb plakátjuk inspirációja az 1814-ben Jean Auguste Dominique Ingres által készített *A nagy Odaliszk* című festmény volt. A plakáton egy meztelen nő képe volt látható gorilla maszkban és egy kérdés, amely így hangzott: „A nőknek meztelennek kell lenniük, hogy bejussanak a MET Múzeumba?”.[36]

Egy új feminista gondolkodásmód és jogi kifejezés is megfogalmazódott ekkortájt Kimberlé Crenshaw jogász részéről, amit interszekcionális feminizmusnak nevezünk. Ez a fogalom a nemi vagy etnikai hovatartozás miatt elnyomott csoportok, a háttérbe szorítottak helyzetére világít rá.[37] A média és a művészetek segítségével új lendületet kapott a női aktivisták munkája, és most már nem csak maguk között, hanem nyilvánosan is beszéltek a szexuális zaklatás problémájáról és a férfiak által dominált politikai világról.

Az európai kontinensen is változások történtek, de nem azonos módon vagy ütemben, mint Amerikában. Általánosságban véve, ha Hollandiáról van szó, akkor egy elfogadó és nyitott társadalom jut mindenkinek az eszébe, akik lépésekkel előrébb járnak a többi társadalom gondolkodásától, és ahol az új gondolatok és irányzatok születnek meg. Ezt a toleranciát akár közömbösségnek is lehetne nevezni.[38] Az 1990-es évek holland társadalma befejezettnek gondolta a feminizmust. Az új generáció már nem szeretett volna azonosulni a második hullám gondolkodásával, és legtöbben a feminizmussal mint szóval sem szeretnének azonosulni. Egy

[34] Sontag, D. (1992, April 26). *Anita Hill and Revitalizing Feminism*. The New York Times.
[35] Rosenberg, J., Garofalo, G. (1998). Riot Grrrl: Revolutions from within. The University of Chicago.
[36] Tate. (n.d.). Guerrilla Girls.
[37] Coaston, J. (2019, May 28). *Intersectionality, explained: meet Kimberlé Crenshaw, who coined the term*. Vox.
[38] Brouns, M., & Lavelle, A. (1992). The Dutch Development: Women’s Studies in the Netherlands. Women’s Studies Quarterly. 53.oldal.

másfajta szemléletet keresnek, ami mögé tudnának állni, de még nem alakult ki, hogy mi lehetne az.[39]

Dánia talán a másik nyugat-európai ország, amelyik híres a progresszív gondolkodásról. Itt (Hollandiához hasonlóan) változásokat hoztak a következő évek. 1990-es évekre Dániában megalapították az etnikai egyenjogúság tanácsát, ami azt jelentette, hogy a nemek egyenjogúságának témája biztos helyett kapott a politikában. Társadalmilag elfogadott politikai cél lett az egyenjogúságért való küzdelem és ezzel a nemek egyenjogúsága is legitimitást kapott.[40]

Összességében elmondható, hogy a feminizmus szempontjából az 1990-es évek a stagnálás időszaka lett. A hivatalos esélyegyenlőségi politika folytatódott, de új diskurzusok jelentek meg. Egyre elterjedtebbé vált az a felfogás, hogy a férfiak és nők közötti egyenlőség már megvalósult, így a dán feminista mozgalom is veszített a lendületéből. Dán akadémikusok körében merült fel, hogy a politikai változásokon kívül, vajon mi lehet az oka annak, hogy a dán nők nagyobb százaléka nem tartja magát feministának. Egy 2019-es cikk szerint, csak minden hatodik dán, és az országban élő nőknek mindössze egynegyede tartja magát feministának. Úgy gondolják, az egyenlőségért folytatott harcot megnyerték, és a szónak sincs már jelentősége.[41]

Ezzel kapcsolatban az egyik emlegetett indok, hogy a tanulmányok és szakirodalmak többsége nincsen lefordítva dánra. Dorte Marie Søndergaard egy 2007-ben megjelent cikkében, azt a problémát veti fel, hogy olyan kutatók mint Judith Butler, írásaikban úgy játszanak a szavakkal és fogalmakkal, hogy azokat szinte lehetetlennek tűnik dánul visszaadni az olvasó számára.[42] Mint ahogy arról már szó volt, Dániában a parlamenten kívüli feminista mozgalom nagyon erős volt az 1970-es és 1980-as években, miközben mai állás szerint a skandináv országokhoz képest, a nemek közötti egyenlőség politikai jelentősége korlátozódott.[43] Dániában a harmadik hullámban két fő célt lehet kiemelni: a munkaerőpiacon biztosított egyenlő fizetést a

[39] Pieks, M. (2008, March 6). Vrouwenbeweging wacht op derde golf. Trouw.
[40] Hagemann, Gro, A. Dobos Éva. A Norvég Modell: A Társadalmi Nemek Esélyegyenlősége és Egyenjogúsága, Balassi kiadó, Bp., 2011.
[41] Gil, N. (2019, May 10). *Denmark & The Feminist Myth – Why Danish Women Are Rejecting Feminism*. Refinery29.
[42] Sondergaard, D.M., (2008). Third-wave Feminism Reaches the Danish Coast: Did the Butler Do It?, NORA - Nordic Journal of Feminist and Gender Research.
[43] Borchorst A, Siim B. (2008). Woman-friendly policies and state feminism: Theorizing Scandinavian gender equality. Feminist Theory. 207-224.

nemek között, illetve az otthoni gondozás és munka kombinációjának fejlesztését.[44] Szinte ugyanazokat a célokat lehet megfigyelni, amiket már Hollandiában is láthattunk a második hullámban.

A nyugat-európai országok liberális hírneve ellenére a feminista forradalom nem alakította át a művészeti világot. A nők végig, szinte minden hullámban és azóta is erősen alulreprezentáltak a múzeumi gyűjteményekben, kiállításokon és történeti tanulmányokban. A holland Museum of Equality and Difference (MOED) online gyűjtemény és projekt 2019-ben publikált cikkében statisztikával alátámasztott adatokat jelenített meg, amiben leírja a női művészek helyzetét Hollandiában. Hollandia nyolc legnevesebb múzeumának a gyűjteményét vizsgálta, amiből kiderült, hogy a múzeumokban összesen 926 művész munkái láthatóak, akik közül 779 férfi és 124 női művész. Tehát a művészek 84,1%-a férfi, és csak 13,4%-a nő, míg a fentmaradó 2,5% pedig kollaborációnak tekinthető műveket tartalmaz.[45]

Egyes kutatók úgy vélik, a kilencvenes évek girlpower-kultúrája nem újítást hozott a feminizmus harcába, hanem inkább csak kibővítette a második hullám feministáinak szexuális felszabadulásról alkotott definícióját, majd a második hullám által elért eredményeit és hatásait hasznosították. Vannak, akik szerint a harmadik hullám nem ért véget, és még a mai napig tart. Mások szerint a harmadik hullám 2012-ben ért véget, és az új technológia és a társadalmi kampányok a feminizmus negyedik hullámának kezdetét jelentették.

2.1. A feminizmus kialakult fajtái

Azért is nehéz pontosan megjelölni a kezdő és vég dátumokat, mert a második hullámtól kezdve a feminizmusnak számos fajtája alakult ki. Általában elmondható a különböző fajtákról, hogy olyan csoportosulások, amik alig térnek el az eredeti céloktól vagy ha céljaik megegyeznek akkor csupán más szemszögből közelítik meg, tehát más úton, de ugyanoda szeretnének eljutni. A feminizmus fajtái közé sorolható a gender feminizmus és az equity feminizmus is, mindkettő elnevezést Christina Hoff Sommers fogalmazta meg az 1994-ben kiadott *Who Stole Feminism? How Women Have Betrayed Women* című könyvében. Az equity feminizmus fordítása magyarul

[44] Hagemann, Gro, A. Dobos Éva. A Norvég Modell: A Társadalmi Nemek Esélyegyenlősége és Egyenjogúsága, Balassi kiadó, Bp., 2011. 14-15.oldal

[45] Tate. (n.d.). *Guerrilla Girls*. https://www.tate.org.uk/art/artists/guerrilla-girls-6858
Wevers, R. (2020, April 16). *Count Me In: Taking the Guerrilla Girls to Dutch Museums* –. MOED.

méltányossági feminizmus lenne. Sommers szerint ez annyit tesz, hogy a nőknek ugyanazok a jogok járnak, mint a férfikanak, tehát kifejezetten egy olyan csoportosulásról van szó, aminek célja elsősorban az egyenlő jogok és bánásmód elérése. Feltehető a kérdés, hogy ez miben tér el a feminizmus eredeti céljaitól vagy akár miben lenne más, mint egy általános liberálisan gondolkodó társadalom iránti törekvés. A gender feminizmus központi témája, hogy megkérdőjelezi a hagyományos nemi szerepeket és a társadalmi funkciót ezekben a szerepekben.[46]

Ehhez hasonló elgondoláson alapszik a harmadik feminista hullám időszakával együtt megjelent új kifejezés: a posztfeminizmus. A posztfeminizmus célja a sokféleség elfogadása, a családmodell átalakítása a felek közötti intenzív kommunikáció révén, a nemi normák megkérdőjelezésével. A nemi szerepek megkérdőjelezése és újraértelmezése ugyanaz a célkitűzés, amit a gender feminizmusnál is láthatunk. A média és a köznyelv gyakran a harmadik hullám szinonimájaként használja a kifejezést, vagy a feminizmus végeként. Fontos mégis kiemelni, hogy ez semmiképpen sem a nőmozgalom halálát jelenti, hanem egy új fajta látásmódot, ami hátrahagyná az addigi normákat.[47]

Egy másik fontos és progresszív fejlesztése a feminista gondolkodásnak az interszekcionális feminizmus. Az interszekcionalitás egyre nagyobb teret kap, nem csupán a feminizmusról szóló vitákban, de a legtöbb társadalmi kérdés során is. Az interszekcionális feminizmus céljának lényege, hogy felismerjük, hogy egy személy identitásának különböző összetevői hogyan jelennek meg egyszerre és ennek milyen hatása van, vagy akár hogyan változtatja meg a világnézetét.[48]

A valóság az, hogy még két ugyanolyan nemi identitással rendelkező embernek sem ugyanaz a megélt tapasztalata, és ezért nem közelíthetjük meg egyoldalúan a feminizmust sem. A különbözőség elfogadása lehetővé teszi számunkra, hogy a világot a saját tapasztalatainkon kívülről szemléljük, és jobban megértsük, hogy a különbözőség számos formája hogyan segítheti egymást. Ennek felismerése azt is lehetővé teheti számunkra, hogy kritikusabban szemléljük a

[46] Sommers, C. H. (1995, May 1). Who Stole Feminism?: How Women Have Betrayed Women (Revised ed.). Simon & Schuster.
[47] Korsholm, L.M., (09.09.2017). The Controversy of Fourth-wave feminism. Aalborg University. 23.-24.oldal
[48] Lafayette College. (2015, October 15). Kimberlé Crenshaw Discusses “Intersectional Feminism” [Video]. YouTube.

rendszereket, amelyeken változtatni próbálunk, és célzottabban próbáljuk előmozdítani a nemek közötti egyenlőséget.

A probléma a feminizmus különböző fajtákra bontásával, hogy ezáltal úgy tekintünk minden egyenlőtlenségre mintha egymástól függetlenek és különállóak lennének. Ezzel szemben, az interszekcionalitás pont azt támogatja, hogy a különbözőségek átfedésben vannak, és közösen lehetne rajtuk dolgozni, legyen az etnikai, gender vagy társadalmi természetű.

Ma még nehezebb nyomon követni a feminizmus narratíváját, ahogyan az a különböző körülmények hatására változik. Fiatal feministaként, aki a feminizmus különböző hullámáról kutat és olvas, különösen foglalkoztat, hogy kinek mit is jelent a feminizmus, és hogy a különböző irányzatokkal azonosuló emberek hogyan versengenek azért, hogy az ő meghatározásuk jusson érvényre. Egyszerre lelkesítenek és aggasztanak az akadémiai és a mindennapi kultúra feminizmus fogalmainak találkozásai és a feminizmuson belül található progresszív és regresszív gondolkodásmódok. Meg kell tanulni eligazodni és nyitottabbnak lenni a különbözőségre és a különböző stratégiákra, hiszen mindegyiknek az a célja, hogy nem csak a nők, de minden ember helyzetét előmozdítsa.

3. Női művészek történelmi helyzete a festőművészetben

Tapasztalhatjuk az emberi történelem olvasása közben, hogy azt férfiak írták férfiaknak férfiakról. Ugyanezt lehet mondani a művészettörténetről is, és akár azt is ki lehet jelenteni, hogy a művészettörténetben a nők hiánya még inkább szembetűnő: a művészeti kánont már évszázadok óta a férfiak által alkotott művészet uralja. Ugyan volt olyan nő, aki művészcsaládba született, vagy akár oktatásban részesülhetett, de mindig csak korlátok között. A nők nevelésének az elsődleges célja nem az volt, hogy kitűnjenek és eredeti alkotásokat hozzanak létre, így mint az emberi történelem nagy részében, a művészet terén is jobbára láthatatlanok maradtak.

Talán most a 21. században elmondhatjuk, hogy javult valamennyit a helyzet a képzőművészetek világában is, egyik ilyen példa a fotóművészet, ahol egyre több nő kap elismerést már utólag a művészettörténettől is.[49] Általánosságban azért elmondhatjuk, hogy a képzőművészeten belül még számos olyan médium van, ami még le van maradva a világ többi

[49] Kuta, S. (2022, June 16). How Vivian Maier, the Enigmatic Nanny Who Took 150,000 Photographs, Found Her Place in History. Smithsonian Magazine.

részéhez képest.[50] Egyik ilyen médium a festőművészet. A nők reprezentációjának hiánya a festészetben már a kiadott szakirodalmakban is megmutatkozik, hiszen hacsak nem egy nőkre specializálódott kiadványt veszünk a kezünkbe, szinte nem is találkozunk női festőművészekkel. Leggyakrabban múzsák és festmények témái között találunk nőket, de a vásznon is főként két szerep jut számukra: a bűnös, pajzán szexualizált nő vagy a szent szűz, az idealizált nő képében. Ezzel szemben a festőművészetben a fehér férfi művészt a 19. század óta meg nem értett zseniként tartják számon, aki bármilyen szerepben megállja a helyét. Műveiket egyedi tulajdonságokkal magyarázzák, míg a művésznőket és munkáikat legjobb esetben is inkább dekoratívnak tartották.[51]

Érdemes utánajárni, hogy mi történik akkor, amikor egy nő már nem csak mint modell vagy múzsa jelenik meg a festőművészetben, hanem mint alkotó. Hogyan alakul át a festmény témája vagy hangulati világa. Vajon más-e egy férfiak által festett női világ és egy női kéz által készített? Ideje lenne hangot adni és a homályból kiszabadítani a nőket, akik a művészettörténelem zsúfoltságában eddig nem kaptak teret vagy csak a külön nekik szánt kategóriában vannak megnevezve, hiszen elengedhetetlen, hogy ők is a mindennapi normák részei legyenek. Szükség van arra, hogy a művészettörténet lapjai között is viszont láthassuk, hogyan tekint önmagára egy nő, hogyan látja a saját nőiességét, nőiségét.

A művészeti anyagok és formák az idők során nemi asszociációkat kaptak. Például az olajfestészet és a szobrászat magasabb rendű, férfias tevékenységnek számított, amelyet többre értékeltek, mint más művészeti médiumokat. Az olyan technikákat, mint a varrás vagy a szövés, amelyek használati tárgyak készítését jelentették, inkább a nőies és háztartási teendőkhöz sorolták. A papírra készült alkotásokat is, mint az akvarellt és a rajzot, eleinte női tevékenységgel társították.[52] Az ilyen anyagok felhasználásával készült műveket inkább tekintették kisegítő technikáknak az önálló művészeti alkotások közt, mint a festészetet vagy az építészetet.

A történelem során a művészek szorosan részt vettek és befolyásolták a társadalmi változásokat. Napjainkban a művészetet és a kreatív tevékenységeket egyre gyakrabban használják a nemek közötti egyenlőség előmozdítására és a nemek sokszínűségének elismerésére világszerte.

[50] Brown, T. W. (2019, March 8). Why Is Work by Female Artists Still Valued Less Than Work by Male Artists? Artsy.
[51] Cochrane, K. (2018, February 22). Women in art: why are all the "great" artists men? The Guardian.
[52] Editorial Staff. (2017, April 4). Women and Watercolor. The Magazine Antiques.

Úgy tűnik azonban, hogy a művészeti életen belül a fejlődés és a változások nem minden téren tapasztalhatóak. Míg számos művész alkotásaival a nemek közötti egyenlőséget hangoztatja[53], ha művészeti értelmezéseket vizsgálunk, akkor ugyanez a gondolkodásmód nem tapasztalható. Mivel látszólag a művészetek iparága a művészeknek és műalkotásaiknak köszönhetően progresszívebb hatást keltenek, úgy tűnhet mintha az egyenlőség a művészet világában már megvalósult volna. Egy szemléletes példa a Blouin Art Sales Index, ami egy művészeti áradatbázis, amely több mint 1400 aukciósház több millió árverési rekordját tartalmazza 1922-ig visszamenőleg. A Blouin Art Sales index hivatalos honlapján kiemelik a legjobb 100 művészt. A 100 művész között csak 1 női művész neve szerepel, az amerikai születésű absztrakt expresszionista Joan Mitchell.[54]

4. A feminizmus, a gender és a művészetek kapcsolata Hollandiában és Dániában

4.1. A feminizmus és a gender

Úgy gondolom a kiegyensúlyozott feminizmust az interszekcionalitás körül kell megfogalmaznunk. Az egyéneket nem szabad nemük, szexuális irányultságuk, etnikai hovatartozásuk, társadalmi osztályuk, vallásuk vagy bármely más elhatárolás mentén elgondolnunk, amit nem maguk választanak, tehát egy külső kényszer határozza meg. A feminizmus határai tágak, ezért számos olyan kérdést foglalnak magukba, amiből kiderül hogy az igazságtalanságok valójában összekapcsolódnak, és emiatt együttesen kell vizsgálni őket annak érdekében, hogy megérthessük az emberek tapasztalatait. A feminizmus alapelvei megtalálhatók bármely emberi jogokról folytatott vitában. A feminizmus jelentésének megújtása során felmerülhet a kérdés, hogy ha mindenki javát szolgálja, miért hívják még mindig feminizmusnak? Meg kellene-e változatni magát a nevet vagy akár egy másik fogalomhoz kötni, mint például a humanizmushoz. Fontosnak tartom megvizsgálni, miért is lehet a feminizmust még mindig feminizmusnak nevezni annak ellenére, hogy a gondolat születése óta már bővült az értelme.[55]

A humanizmus olyan szemléletmód, melynek központjában az emberi szabadság áll. Az emberi cselekvés eredményeinek emberi tulajdonítására összpontosít, és a tudományra tekint a világ megértése érdekében. A humanizmus alapvetően arra koncentrál, hogy az emberi elme milyen csodálatos tud lenni, így a humanizmus olyan kiindulópontokat használ, mint az ész, az

[53] Rise Art. (n.d.). Art Guides | Art Movements, Art Styling, Featured Artists, How To. Rise Art.
[54] Blouin art sales index. (n.d.).
[55] Pelt, T. van. (2019, September 3). The Intersection of Feminism and Humanism. Kurtz Institute.

etika, a társadalmi, gazdasági kérdések.[56] A humanizmus megalapozta az emberi eszmék fontosságát, de a gender és a feminizmus kérdések megosztóak lehetnek azok számára, akik humanista gondolkodásban nevelkedtek. Ezért lehet és érdemes a két gondolkodásmódot kettéválasztani.

A feminizmus különböző hullámokra való szétválasztása idejétmúlt, amit már az is bizonyít, hogy nincs egyetértés abban, hogy a különböző hullámok mikor kezdődnek és mikor érnek véget. Ha hátrahagyjuk a hullámokban való gondolkozást, láthatjuk, hogy a feminizmus inkább egy folyamatos áramlat, amely különböző erőkkel, különböző kérdéseket feszeget. A feminizmus minden különböző "típusa" ugyanazon ernyő alatt van, annyi különbséggel, hogy különbözőképpen priorizál problémákat, de mindegyiknek ugyanaz a célja kéne legyen, ami a nemek közötti egyenlőség.

Miért is fontos egyszerre beszélni a gender ügyekről és a feminizmusról? A nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos kérdésekről alkotott vélemények a nők helyzetének változásával párhuzamosan liberalizálódni kezdtek. Brooke Ackerly és Jacqui True szerint „*A nemek közötti egyenlőség feminizmus nélkül olyan, mint a demokrácia intézményesítése nők nélkül.*" (Ackerly&True,2018) Tehát egyik nélkül nem lehet megérteni a másikat, hiszen a nemiség a világunk minden részében szerepel, míg a feminizmus abban segít, hogy láthatóvá tegye társadalmunk helyzetét.[57]

Hollandiában és Dániában találkozhatunk ellentétes véleményekkel is, miszerint a gender kérdés és a feminizmus nemhogy nem fér össze, hanem inkább egymás ellen szólnak. Hollandiában egy radikális feminista csoport úgy gondolja, hogy a transzgender nőket nem lehet a nők fogalma alatt értelmezni. Ők úgy vélik, hogy gender identitás nem létezik, mert a biológiai nemet megváltoztathatatlannak tartják. Rosemarie Buikema, az Utrechti Egyetem gender tanulmányok professzora és a Holland Gender Tanulmányok Kutató Iskolájának tudományos igazgatója, úgy gondolja, hogy nem meglepő, hogy ez a nézet a feminizmusból ered. A feminizmus kezdetekor a mozgalom maga egy olyan társadalomban jött létre, amelyik akkor még csak két

[56] LibGuides: PSY235 - Psychology and Gender: Feminism vs. Humanism. (n.d.).

[57] Ackerly, B., & True, J. (2018, July). With or without feminism? Researching gender and politics in the 21st century. European Journal of Politics and Gender, 1(1–2), 259–278.

nemben gondolkozott, és ebből adódóan minden elért siker csak a nőknek köszönhető.[58] Dániában is számos kritika merül fel a gender kérdés és a feminizmus összekapcsolása ellen. 2014-ben Dániában bevezették az ön nyilatkozati modellt, ami lehetővé teszi mindenki számára, hogy hivatalos jogi nyilatkozatot tegyen a nemi státuszáról.[59] Az önmegnyilatkozás ellen számos dán kutató felszólalt, mivel szerintük a nyilatkozat bevezetése óta Dániában a nők ellen elkövetett fizikai és szexuális erőszak gyakorisága emelkedett, és a jogszabály csak a férfi erőszakot teszi láthatatlanná.[60]

Saját kutatásomban kíváncsi voltam arra, hogyan viszonyulnak a gender és feminista kérdésekhez a megkérdezett művészek. Arra a kérdésre, hogy mennyit hallottak a feminizmusról vagy a feminista mozgalomról fiatalkorban a holland válaszadók csak 15%-a, míg a dánoknál 25%-uk válaszolta, hogy szinte semmit vagy egyáltalán nem. Ehhez képest arra kérdésre, hogy mennyit hallottak az elmúlt években, az összes válaszadó 82%-a azt a választ adta, hogy nagyon sokat és 18%-uk, hogy valamennyit. Ebből az a következtetés vonható le, hogy mindkét ország társadalmának aktívan része a feminizmus valamilyen formában.

Úgy gondolom a genderkérdés alapvető fontosságú kell legyen a feminista törekvésekben és a feminista szemlélet szükséges a nemek tanulmányozásához. Emiatt a feminizmus maga nem csak a nőknek szól, de még csak nem is azoknak, akik feministának vallják magukat. Szerintem fontos megtartani a feminizmus megnevezést, mivel a szó a nők évszázados küzdelmeinek állít emléket, miközben jelzi, hogy a küzdelemnek még nincs vége, csupán közben kibővült már elnyomásoktól szenvedőkkel.

4.2. Feminizmus a (festő)művészetben

Tradicionális értelemben, ahogyan a kutatásom elején megfogalmaztam, a feminizmus egy olyan társadalmi mozgalom, amelyben a nők a férfiakéval megegyező jogokat követelnek. A feminizmus definíciójának megjelenésekor és a mozgalom kezdetén ez a megfogalmazás helyén való is volt, hiszen a társadalmak akkor még csak két genderben gondolkodtak. A feminizmus

[58] Sedee, M. (2022, September 11). “Radicale feministen” zien de Transgenderwet als de allergrootste bedreiging voor vrouwen. NRC.
[59] Dietz, C. (2018, May 2). Governing Legal Embodiment: On the Limits of Self-Declaration. Feminist Legal Studies, 26(2), 185–204.
[60] Leine, M., Mikkelsen, H. H., & Sen, A. (2019, November 12). ‘Danish women put up with less’: Gender equality and the politics of denial in Denmark. European Journal of Women’s Studies, 27(2), 181–195.

fókusza eleinte specifikusan a nők által tapasztalt hátrányok és egyenlőtlenségek vizsgálatában állt. Ma már az egyenlőségért folytatott küzdelem több mindenre kiterjed, míg a mozgalom neve sokak szerint még mindig csak egy valamit tükröz: nevezetesen a nőkkel szembeni megkülönböztetést. Úgy gondolom nem a nevet kell megváltoztani, hanem a szó értelmezését kell kibővíteni. Judith Butler 1997-ben publikált gondolatát követve, miszerint a „nő" kifejezésnek újra értelmezhetőnek és flexibilisnek kéne lenni és a jelentését ki kell szélesíteni.

Mindig szem előtt kellene tartani a társadalmi kérdések fejlődését, hiszen a feminizmus csak akkor igazán teljes, ha figyelembe veszi az összes rendszert és csoportot, amelyen keresztül az identitás létrejön. A feminizmus sokkal többet foglalkozik az identitással, mint eddig valaha, ami abból is adódik, hogy az embereket egyre jobban foglalkoztatják a nemi identitásról és a szexualitásról kialakult klasszikus elképzelések, amelyek alapvetően a patriarchális világban jöttek létre. Az interszekcionalitás ezzel szemben felismeri, hogy az ember identitása összetett, és hogy a megkülönböztetés különböző formái gyakran átfedik egymást. A nemek közötti egyenlőség egyenlő tiszteletet, jogokat és lehetőségeket jelent mindenki számára, nemi identitástól függetlenül. Tehát a feminizmusnak minden gender számára egyenlő esélyekért kellene küzdenie. Ez azt jelenti, hogy ennek a valódi megvalósításához a művészetben talán nem a művészek neme alapján kellene kategorizálni a műalkotásokat, sőt a női művészek külön kiállításai sem jelentik a megfelelő módját az egyenlőség felé való elmozdulásnak.

A művészettörténet a kulturális termelés és ideológia egy formája. Egy olyan diszciplína, amely fenntartja és reprodukálja a társadalmi viszonyokat azáltal, hogy mit tanulmányoz és tanít, és mit hagy ki vagy marginalizál, valamint azáltal, hogy hogyan határozza meg, mi a történelem, mi a művészet, és ki a művész vagy mi a művészet. A művészettörténeti diskurzus fő alakja a magányos zseni. Ez a figura társadalmi ideálként is funkcionál, az egyetemes, osztály nélküli ember mítoszának megtestesítőjeként.[61] Alakja viszont egyet jelentett a férfi nemmel. Ezt nagyon jól szemlélteti Rózsika Parker és Griselda Pollock, amikor bizonyítják, hogy az elismert mester kifejezésnek nincs női megfelelője.[62]

[61] Kunstgeschichte: Eine Einführung. (2008, April 1). Reimer, Dietrich.

[62] Pollock, G. (1983). Women, Art and Ideology: Questions for Feminist Art Historians. Woman's Art Journal, 4 (1), 39-40. oldal "The title of this exhibition alludes to the unspoken assumption in our language that art is created by men. The reverential term "Old Master" has no meaningful equivalent, when cast in its feminine form. "Old Mistress", the connotation is altogether different, to say the least."

Azt el lehet mondani, hogy a nők mindig is részt vettek a művészeti világban, de a művészeti kultúra ezt hosszú ideig nem ismerte el. Valójában csak a 20. században, amikor a művészettörténet szélesebb körben oktatottá és tudományos diszciplínává alakult, kerültek vissza a női művészek a feljegyzésekbe, de olyan formában, hogy a nő és a nőiesség egy címke vagy külön kategória lett a művészettörténeti diskurzusban. Ebből az következett, hogy már másként lettek megítélve, mint akiket eltérő kritériumok határoznak meg. Ezt számos feminista művész támogatja is, de Griselda Pollock ezzel szemben azzal érvel, hogy ez csak egy alternatív értékelési módszert hoz létre, illetve ezáltal más tulajdonságokat tulajdonítanak a női művészetnek, azt állítva, hogy ez az, ami a női lényeget kifejezi.[63]

Ha a művészeteket a feminizmus, a nemi kérdések, a kulturális tudatosság és általában a társadalmi változások előmozdítójaként használják, akkor miért nem használhatnánk ugyanezt az indítékot és lendületet arra, hogy megváltoztassuk a művészet értékelésének és kategorizálásának módját. Nem szabad elfogadnunk a szabályokat és normákat úgy, ahogyan azok vannak, hanem meg kell kérdőjelezni, hogy miért hitették el a világgal, hogy csak egy féle nézet létezik. A művészeti kánonban pedig egyfajta zseni létezik, és az leginkább a fehér férfi.

Hollandia és Dánia − liberális hírneve ellenére − a feminista forradalom nem alakította át a művészeti világot ebben az összefüggésben. A nők továbbra is erősen alulreprezentáltak a múzeumi gyűjteményekben, kiállításokon és történeti tanulmányokban, és a feminizmust hajlamosak úgy tekinteni, mint egy már befejezett történelmi projektet. Ez alapján felmerül a kérdés, hogy ha ezekben az országokban nem sikerült még felzárkóznia a művészeteknek, akkor milyen esély van erre más országokban. A Koppenhágai Egyetem új tanulmánya szerint, Dánia vezető művészeti galériáiban a férfi művészek munkái dominálnak.[64]

Ez a tendencia Hollandiában is megfigyelhető volt. Kevés változás történt a művészeti világban a nemek közötti egyensúly tekintetében. Egy újfajta módszerre lenne szükség, amivel azt is meg lehet vizsgálni, hogy mit lehetne tenni, hogy a művészettörténet mai általános elveit megváltoztassuk. Kutatásom eredményei alapján úgy gondolom, hogy a feminizmus és az egyenlőség kérdései még mindig relevánsak mind a holland és a dán kortárs művészek körében, de az is, hogy a művészek maguk is úgy látják, hogy változtatni kéne az eddig használt

[63] U.o. 40. oldal

[64] Greaves, K. (2022). Art History's Feminist Emergency. Periskop - forum for kunsthistorisk debat, 27, 126-135.

eszközökön. A saját kutatásom azt mutatja, hogy a művészek 25%-a negatívan vélekedett a feminizmusról, és olyan szavakkal jellemezte azt, mint "elavult" és "kiábrándult", valamint összességében a kitöltők 30%-a nem tartotta magát feministának.

4.3. Gender a (festő)művészetben

Felmerül az a kérdés, hogy miért is alakult ki a nemek szerinti kategorizálás a művészetekben. Évszázadokon keresztül a művészet által ábrázolt kulturális és ideológiai kérdéseket a népesség csak egy részének szemszögéből alakították, méghozzá a kiváltságos részének a szemszögéből. A gender kifejezés ma már mindegyik nemet magába foglalja, de a nemi kérdések elsősorban a női emancipációs mozgalom és a huszadik századi feminizmus megjelenésének hatására fogalmazódtak meg. Már csak idő kérdése volt, hogy azt a nyugati patriarchális társadalmat, ahol az osztályt, a fajt és a szexualitást is a férfi nem határozta meg, a nemi sztereotípiák megkérdőjelezésével kavarják fel. Az 1960-as évektől kezdve megjelenő feminista művészet és művészettörténet nemcsak a nőt mint a képzőművészet alanyát, alkotóját és befogadóját értelmezte újra, hanem a nemekkel kapcsolatos kérdések szélesebb körű vizsgálatát is inspirálta. Az embereket korlátozó nemi szabályok, és elfogadott elképzelések arról, hogy mit jelent férfinak vagy nőnek lenni, feloldódni kezdtek, és az érzés, hogy milyen is férfinak vagy nőnek lenni, felülvizsgálódik. A nemek szerepe a művészetben tehát szorosan kapcsolódik a gender kutatásokhoz és a feminizmus elméleteinek a vizsgálatához.

Az évtizedek során a női művészet számos esetben csak egy címke vagy promóciós stratégia volt. Ennek megváltoztatása érdekében fel kell tenni azt a kérdést, hogy miért léteznek a nemi alapú kategóriák, és van-e még rájuk szükség a mai világban. A kutatásom egyik felvetése volt, hogy vajon lényeges-e a művész nemi hovatartozása a művészeti alkotás meghatározásában. A nemek szerinti kettéválasztás ma már inkább kirekesztőnek tűnik, mint segítségnek. A nemek közötti kettősség megszüntetése ellen is számos érv felhozható, mint az, hogy ez lehetővé teszi a nők számára, hogy elismerést kapjanak munkájukért és láthatóvá váljon a férfi elfogultsága. A nemek témájára összpontosító művészeti produkció mindig is küzdelmes volt. A gender például gyakran a „mindneki, aki nem férfi” rövidítéseként funkcionál.

Egy kizárólag női alkotókból álló kiállítás vajon javít-e az alulreprezentáltság statisztikáján, vagy csak megerősíti azt a feltételezést, hogy egy „nem férfi” alkotó csak akkor művész ha külön van kategorizálva. Felmerül, hogy magának a kiállítás témájának is a művészek

nemén kell alapulnia, tehát azon, hogy mit jelent nőnek lenni más identitásokhoz képest. Nincsenek csak férfi kiállítások, de sok csak női kiállítás van. A gender alapján történő címkézés pedig nem csak kirekesztő, de kizárja annak a lehetőségét is, hogy valódi képet kapjunk. Statisztikai szempontból a kortárs művészetben szükséges lehet, hiszen a fehér férfi művészek a női művészek számottevő munkássága ellenére nagyobb láthatóságot élveznek, de ugyanakkor kirekesztő is, mivel a "női festészet" kategória korlátokat állít fel. A festészeti műalkotásokat a festők neme alapján megkülönböztető kategorizálás mellett számos olyan tulajdonság van, ami alapján csoportosítani lehetne őket, mint a technikájuk, a stílusuk vagy a koruk. Talán akkor elkerülhetőek lehetnének az olyan címek, mint a „legjobb női festők", hiszen olyan címmel sem találkozunk sehol, hogy a „legjobb férfi festők". Így talán egy kor vagy stílus elemzésekor, gendertől függetlenül minden nagy életművet alkotó művész neve szerepelne a művészettörténetben.

Miért számít a gender? Ennek a kérdésnek a megválaszolása szükséges ahhoz, hogy az évszázados intézményi szokásokat át tudjuk alakítani. A nemek közötti egyenlőtlenséget javítani lehet, amint a művészetek szereplői, mint a múzeumok, a galériák felismerik, hogy nem kell passzívan átvenniük a múltbeli történelem mintáit. Ezáltal példamutató szerepük lehet a művészeti ipar és a világról alkotott képünk megváltoztatásában.

5. A művészeti szféra résztvevőinek szerepe

Abban talán mindannyian egyetértünk, hogy a feminizmus nem egy művészeti mozgalom, hanem a művészeti gyakorlatok erőforrása. Változtatni csak úgy lehetséges, ha minden szereplő feladatát és jelentőségét megvizsgáljuk. Véleményem szerint csak úgy szabad nekiállni, ha a nagy egészet vizsgáljuk, amiben mindenkinek szerepe van, tehát múzeumoknak, galériáknak, kurátoroknak, művészettörténészeknek és természetesen maguknak a művészeknek egyaránt. Ezért tartom fontosnak, hogy a művészeti világ minden résztvevőjét külön kiemeljem, és megvizsgáljam a feladatukat, illetve azt, hogy a döntéseiknek milyen következménye van a nagy egészre. Kutatási kérdőívemben is megkérdeztem a művészektől, hogy mit gondolnak, a művészeti világ mely szereplőjének milyen és mekkora hatása van a művészeti világ alakulására.

5.1. Múzeumok

A múzeumok feladata a természeti, kulturális és tudományos örökségek őrzése, gyarapítása és védelme. Tekintettel az elmúlt évtizedek társadalmi változásaira, felmerült az az érv, hogy talán nem csak a tárgyak megszerzése és őrzése kéne legyen egy múzeum végső feladatköre, hanem a társadalmi szerepvállalás is. A kulturális intézményeknek figyelembe kell venniük, hogy a társadalom növekvő érdeklődésével egyre nagyobb befolyással bírnak a közönségre. Kötelezettségeik része kell legyen, hogy azon túl, hogy a gyűjteményeikben lévő tárgyakról gondoskodnak, az emberekkel való kapcsolatokat is ápolniuk kell. Úgy gondolom, hogy a múzeumok katalizátorként működhetnek, tehát nekik is szerepük van a gender kérdések által megvilágított problémák megoldásában. Szerepvállalás esetén lehetőség lenne a közönség általi felelősségre vonásra, amely ösztönözné a gender egyenlőtlenség megoldását. Ezzel szemben kutatásom azt mutatja, hogy a művészek úgy gondolják, a múzeumoknak kevésbé van hatása a változásra mint a galériáknak.

Ezért gondolom, hogy a múzeum rendszerének fejlesztésére lenne szükség, tehát a feminista elméleteket egyesíteni kellene a múzeum hagyományos történelmi szemléletmódjával. Hiszen elmondható, hogy a szemléletmódokat egyoldalúan férfitörekvések és teljesítmények alapján határozták meg. Számomra fontos gondolat, hogy ami a történelmünket alkotja, az végső soron a jövőnket is alakítja. A különböző nemű, nemzetiségű, származású emberi történeteknek hiánya a fehér férfi látásmódjának kedvez. A múzeumok természetüknél fogva aktívan részt vesznek a történelem formálásban, és emiatt biztosítani kell, hogy a vizsgálat ne egy kizárólagos szemüvegen keresztül történjen. Hilde Hein, filozófus, feminista és múzeumi szakember szerint a feminista elméletet lényege, hogy megkérdőjelezzen minden korábban elfogadott tényt a múzeumi gyakorlatban. Az egyik ilyen módszert *a mesterműről való lemondás*nak nevezi. Ez Hein szerint a múzeum által felsőbbrendűnek és történelmi jelentőségű remekműveknek titulált műalkotások átgondolását jelentené, ugyanis ez annyit eredményez, hogy a látogatók kincsvadászat jelleggel keresik fel a mesterműnek nevezett alkotást, anékül, hogy megkérdőjeleznék, hogy miért is pont az a mű nyerte el ezt a címet.[65]

[65] Hein, H. S. (2007, March). Redressing the Museum in Feminist Theory. Museum Management and Curatorship, 22(1), 29–42. 35. Oldal "Renunciation of the Masterpiece"

5.2. Galériák

A múzeumok és a galériák közötti általános különbség, hogy a múzeumokat a szórakoztatás és az oktatás helyszíneinek tekintik, ahol különböző kiállítási tárgyak történelmi jelentőségéről szóló ismereteket nyújtanak, míg a művészeti galériák más célt szolgálnak, és inkább a művészet élvezeti célú fogyasztásával, valamint a művek kereskedelmi értékesítésével foglalkoznak. Egy művészeti galéria modern és kortárshoz kapcsolódó műalkotásokat mutat be, ahol a művész és a galéria együtt dolgozik a műalkotások koncepciójának kialakításában, fejlesztésében és bemutatásában.

A művészeti galériák elsődleges célja a képzőművészek támogatása, munkáik népszerűsítése és bemutatása a közönségnek, a gyűjtőknek, a médiának és a kulturális intézményeknek. A galéria prioritása és stratégiája továbbá, hogy a művészek karrierjét előmozdítsa, és megalapozza őket a művészeti szakma világában, mind helyi, mind globális szinten. Minden galéria a művészek egy olyan csoportját képviseli és népszerűsíti, amely általánosságban véve egy meghatározott irányvonalat és stílust követ; ez tesz minden művészeti galériát egyedivé.[66]

Ami a feminizmus jövőjét illeti a galériákon belül, úgy gondolom, hogy amit jelenleg látunk, az csupán a jelenség kezdete. A feminista művészek évtizedek óta aktívak, és művészetük már régen behatolt a galériák falain, emiatt aktualitásuk nem meglepő, ahogyan az sem, hogy olyan lehetőségeket és tereket teremtett, amelyek korábban nem léteztek a női és kisebbségi művészek számára. A kortárs galériák eltérnek a hagyományosabb, tárgyközpontú múzeumoktól, míg a múzeumok feladata a múlt bemutatása, addig a galériáktól azt várjuk, hogy a jelenkor változásainak közvetítésében nyújtson segítséget. Kérdőívem egyik kérdésére, hogy mekkora felelősséget kellene vállalnia galériáknak a nemek közötti egyenlőségért való fellépésért, a válaszok azt mutatják, hogy kis különbséggel de fontosabbnak tartják a galériák szerepét, mint a múzeumokét, és amikor a nemek reprezentációjára kérdeztem rá a különböző intézmény típusokban, akkor az látszik, hogy a művészek szerint a galériákban nagyobb lehetőség van a különbözőségek reprezentálására.

[66] Halperin, J., & Burns, C. (2019, October 28). Female Artists Represent Just 2 Percent of the Market. Here's Why—and How That Can Change. Artnet News.

5.3. Festőművészek

A művészekre hatással vannak a különböző társadalmi, politikai és kulturális történések. Ezáltal tagadhatatlan, hogy a történelem egy adott korszakából, vagy egy adott földrajzi helyről származó művészet betekintést nyújthat egy olyan kultúrába, amelyről egyébként nem lenne tudomásunk. Néha a művészet az emberiség lényegét tükrözi, máskor a művészet többet árul el a művészről magáról, mint az őt körülvevő társadalomról. Mivel a művészeti ipar a változás katalizátora, a művészeknek arra kellene használniuk alkotásaikat, hogy követeljék a nemek közötti előítéleteket érintő változtatásokat a saját területükön. Tehát művészetükkel arra kéne összpontosítani, hogy kifejezzék saját pozíciójukat a művészeti világban. Kérdőívem válaszaiból kiderül, hogy a művészek 32%-a úgy gondolja, csak valamennyire és 28%-uk úgy, hogy szinte semennyire sincsenek hatással az egyenlőségért való fellépésért és saját helyzetük előremozdításában.

A feminista művészek fő céljai közé tartozik a tévesen férfiak által dominált művészettörténet újraírása, valamint a körülöttük lévő kortárs világ megváltoztatása művészetükkel. Ez csak úgy lehetséges, ha a művészek merik bemutatni saját világukat, problémáikat, tapasztalataikat, egyéniségüket, hogy mindezekkel bemutassák mennyi nézőpontot és látásmódot nem ismer a világ. Úgy tűnik, a művész és a művészvilág eltávolodott egymástól és a kapcsolat egyre jobban halványul. A művészeti világ az értéket pénzügyi szempontból méri, ami ahhoz vezethet, hogy nem olyat alkotnak, amire szükség van, hanem ami eladható.[67] Kérdőívem eredménye is azt igazolja, hogy mások értelmezésétől függ nem csak az alkotásaik jövője, de a művészek saját helyzete is.

5.4. Kurátorok

Történelmileg az intézményeket férfiak alakították, mint igazgatók, kurátorok, gyűjtők és kutatók. Ez azért jelentős, mert a nők hiánya vagy bizonyos ágazatokban való koncentrálódása a múzeum minden működési területét befolyásolta, különösen a gyűjtemények kialakítását, megítélését és bemutatását. Ez reprezentáció kérdése is, mivel a nők még mindig nem eléggé vannak jelen az állandó kiállításokon, és ha igen, akkor gyakran csak a hagyományos nemi

[67] Zlateva, I.T. (2022). The Art Of Not Dying From The Truth [Doctoral dissertation, Department of Art And Humanities at Selinus University]. Uniselinus.

sztereotípiákhoz kapcsolódóan, például anyaként vagy műtárgyként. Bár a nők ritkán töltöttek be vezető pozíciókat a múzeumokban, a múzeumok története azt mutatja, hogy a nők a kezdetektől fogva gyűjtők, alapítók, kurátorok voltak.

A kurátorok kulcsszerepet játszanak az intézmények beszerzési és kiválasztási folyamatában is, döntenek a költségvetések elosztásáról és arról, hogy milyen művek kerülnek kiállításra. A kurátoroknak abban is komoly szerepük van, hogy a társadalom kit nevez nagy művésznek. A művészettörténet által zseninek titulált művész lesz az, akit központi helyre helyeznek az intézmények falain, tehát hírnév és elismerés illeti meg.[68] Emellett értelmezik a különböző műalkotásokat, ezek alapján állítják össze és tervezik meg a kiállítások darabjait. Kérdőívem válaszaiból kiderül, hogy a megkérdezettek 82%-a úgy gondolja, hogy a kurátoroknak kiemelkedő szerepe van a nemek közötti egyenlőségért való fellépésben a képzőművészetek terén. Ezt a gyakorlat is alátámasztja, hiszen ők kapcsolják össze a művészt és a nézőközönséget. Szakértelmük szükséges a műtárgyak összeállításához és a kiállítótér elrendezéséhez, hogy kiállításukkal megragadják a látogatók figyelmét és diskurzust indítsanak el bennük. A feminista kurátorok hozzájárulása most újraértékelődik. A jelenlegi múzeumi statisztikák ráadásul a kiegyensúlyozottabb arány felé mutató tendenciát jeleznek.

5.5. Művészettörténészek

A modern művészettörténetben a női művészek és az általuk létrehozott műalkotások kiemelkedő szerepet játszottak a művészettörténet ideológiájának megalkotásában. A nők és a művészet történetének feltárása azt jelenti, hogy számot kell vetnünk a művészettörténet-írás módjával. Ha feltárjuk a mögöttes feltételezéseket, az előítéleteket és az elhallgatásokat, akkor azt is fel kell fednünk, hogy a női művészek negatív megítélése vagy elutasítása a férfias alkotói felsőbbrendűség és a társadalmi dominancia mítoszának fenntartásában működik.

A feminista művészettörténészek egyik központi feladata magának a művészettörténetének a kritikája. Jelenti ez nem csak a múlt művészetéről szóló írásokat, hanem az intézmények ideológiájának feltárását is, amiről tudjuk, hogy a társadalmi rendszerek tükörképét mutatja. Eddig azonban az tapasztalható, hogy a művészettörténészek kihátrálnak a szükséges konfrontációból. Leggyakoribb megoldás, hogy a női neveket beillesztik a szabványos kronológiákba, és a női

[68] Old Mistresses, the Female Old Masters from Centuries Past. (2021, May 19). Art Herstory.

munkákat felveszik a stílusok és mozgalmak leltáraiba. A feminizmusnak a művészettörténet egészére gyakorolt hatásait azonban visszafogják, és ezzel akadályozzák a változás lehetőségét. Természetesen változtatásra nem csak az írásaikban kell törekedni, hanem már a művészettörténet oktatását és tanulmányozását is felül kell vizsgálni.[69] Kérdőívem válaszaiból kiderül, hogy a megkérezett művészek 81%-a úgy gondolja, hogy művészettörténészeknek nagy szerepe van a nemek közötti egyenlőségért való fellépésben a képzőművészetek terepén. A kurátorok és művészettörténészek szinte egyenlő statisztikai eredményt kaptak, amiből az látszik, hogy ők vannak a legnagyobb hatással a művészek helyzetére.

A művészettörténészek szerepe a zsenialitás felismerésében is döntő. A művészi zsenialitás fogalma szorosan kötődik a férfiassággal kapcsolatos kiváltságokhoz és tulajdonságokhoz, amikből a nők mindig is kirekesztődtek. A 18. és 19. század folyamán a filozófusok, mint Schelling vagy Schopenhauer a zsenialitás különböző felfogását alakították ki. Az egyik zsenialitás-felfogás, a természet adományának vagy a magasztos művek létrehozásának képességét hangsúlyozta. A neoplatonizáló felfogás szerint a zseni az az ember, aki isteni elemet tartalmaz, aki megszállott, talán még őrült is. A zsenialitás fogalmáról tehát elmondhatjuk, hogy férfiak fogalmazták meg más férfi társaikról, és ezt a művészettörténet mint puszta tényt vette át. Rózsika Parker és Gisella Pollock idézete foglalja legjobban össze a zseni fogalmát: „A zseniális nő nem létezik. Ha mégis létezik, akkor férfi."[70]

6. A(z) (f)elismerés hulláma, de ez még messze van az elégtől

A női művészek helyzete javuló tendenciát mutat, de maga a művészet definíciója még mindig elfogult, mivel a művészet kifejezés még mindig a férfiak alkotását fejezi ki. A művészeti világban a nemek közötti egyenlőtlenség nem egy új, 21. századi felvetés, hanem már évtizedek óta folyamatos vita tárgya. Miért nem voltak nagy női művészek?[71] Hol vannak a női művészek? Ezeket a kérdéseket évekkel később a legbefolyásosabb feminista írók és művészettörténészek tették fel, és teszik fel mind a mai napig. Ez azt mutatja, hogy valahogy mi mint társadalom még mindig nem tettünk eleget a feminizmus és a gender egyenlőtlenségek helyzetének javulása

[69] Pollock, G. (1987). Women, Art, and Ideology: Questions for Feminist Art Historians. Women's Studies Quarterly, 15(1/2), 2–9.
[70] Tracey Emin, Sarah Lucas & Rachael Whiteread: Did feminism feature as a part of Young British Art? (2012, October 10). Chalk. "The woman of genius does not exist, but when she does she is a man"
[71] Nochlin, L. (2021, February 16). Why Have There Been No Great Women Artists?: 50th anniversary edition (Anniversary). Thames & Hudson.

érdekében. A nőmozgalom időről időre újragondolja a nők helyzetét és a gender kérdéseket, szempontokat, ami gyakran egy új gondolkodásmód vagy terv megszületését eredményezi. Minden generáció rátalál vagy újra felfedez újabb és újabb női szerzőket és művészeket, akikkel kapcsolatban a feminizmusnak egy új oldalára vagy még felfedezetlen oldalára világítanak rá. Valóban elérhető már olyan művészeti vagy történelmi szakirodalom, ahol egyszerre megtalálhatóak férfi és női művészek nevei, de még mindig található olyan kiadvány, ahonnan teljesen hiányzik az emberiség felének történelme.

Különbségek nem csak szakirodalmakban, és intézmények falai között észlelhetőek, de a művészeti világ gazdasági részében is. Számos kutatás vizsgálja a művészeti aukciós eladásokat, amikből kiderül, hogy a nők által készített festmények kevesebb pénzt érnek, mint a férfiak által készítettek.[72] Az egyik kulturális magyarázat szerint az árkülönbség egyszerűen a nőkkel szembeni társadalmi hozzáállást tükrözi. Greg Allen egy New York Times cikkében arra keres választ, hogy a női művészetet miért adják el kevesebbért, mint a férfiakét. Tapasztalata alapján nincs is egyértelmű magyarázata, mert szerinte minden válasz egymásnak ellentmondó indokokkal támasztható alá. Ami számára a legegyszerűbb, de a legnépszerűtlenebb válasz, az az, hogy a női művészetet azért adják el kevesebbért, mert nők készítik.[73]

Hollandiai múzeumi intézmények gender diverzitásáról 2018-ben Pauline Salet készített felmérést. Nyolc nagy holland múzeumot látogatott meg, hogy feltérképezze és megszámolja, hány százalékban vannak női művészek alkotásai a múzeumok falain. A múzeumokat a látogatók száma, a finanszírozás mértéke és a múzeumoknak tulajdonított befolyás alapján választotta ki. Megállapította, hogy 2018-ban a kiállított állandó gyűjteményben 926 művészből 769 férfi és 124 női művész volt, tehát 84,1% férfi,13,4% nő és 2,5% egyéb, ami az ő kutatásában a kollektív és együttműködéssel készült műalkotásokat jelenti. Megjegyezte, hogy az egyik múzeumban egyetlen női művész alkotása sem volt kiállítva. A gyűjtemények vizsgálata mellett a kiállításokat

[72] Adams, R. B., Krrussl, R., Navone, M. A., & Verwijmeren, P. (2017). Is Gender in the Eye of the Beholder? Identifying Cultural Attitudes with Art Auction Prices. SSRN Electronic Journal. „Az 1970 és 2016 közötti 1,9 millió árverési tranzakcióból álló minta felhasználásával, 49 országban 69.189 egyéni művész esetében, dokumentáltuk, hogy az aukciós árak a női művészek festményei jelentősen alacsonyabbak a férfi művészek festményeihez képest."

[73] Allen, G. (2005, May 1). The X Factor: Is the Art Market Rational or Biased? The New York Times.

is elemezte. A 2015-2018 közötti időszaki kiállítások esetében a 341 egyéni kiállításból mindössze 22,9%-ban szerepeltek női művészek.[74]

Ez a kutatás sajnos szintén csak a bináris gender normák alapján vizsgálta a múzeumok helyzetét, de az adatok tökéletesen bemutatják a női művészek alulreprezentáltságát a múzeumi gyűjteményekben és kiállításokon. Az adatgyűjtés láthatóvá tehet egy problémát, bizonyítékokat gyűjthet, de azt is bemutatják, hogy új modelleket kell kitalálnunk az adatgyűjtésre, amelyek interszekcionálisabbak és inkluzívabbak.

A változások lehetséges módszereiről szólt az egyik diskurzus a 2020 januárjában megtartott The roadmap to equality in the Arts konferencián Hollandiában. A szükséges változás megvalósításának módjait kutatva, az egyik inspirációs forrást a franciaországi politikai változás folyamata jelentette. Franciaországban Agnès Saal, Kulturális Minisztérium tisztviselője úgy gondolta, hogy a nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos kérdések adatfigyelése és értékelése az egyetlen módja a szakpolitikák befolyásolásának. Anélkül, hogy újabb száz évet vártak volna a spontán változásra, kvótákat vezetett be az összes kulturális ágazatban. Ennek egyik pontja, hogy minden művészeti intézménynek és művészeti akadémiának, amely állami támogatásban részesül, meg kell felelnie az új jogszabályoknak, és ki kell neveznie egy diverzitásért felelős tisztviselőt.[75]

A legújabb előrelépést Hollandiában az amszterdami Rijksmuseum falain láthatjuk. Saját gyűjteményükből emelték ki a női művészek remekműveit, és állandó helyet biztosítottak számukra a Gallery of Honour-nak nevezett híres folyosó teremben, ami a többi nagy holland mester, például Rembrandt műveit mutatja be.[76]

Amikor az Art Basel és az UBS Global Art Market Report 2022 kiadványát közzétették, a jelentés központi témája legfőképpen a Covid-19 világjárvány hatásainak a kimutatása volt a képzőművészetek ágazatainak terepén, de a felmérés kitért a művészek reprezentációjának aránytalanságára, és a nemek közötti egyenlőtlenségekre is. Minden régióban és minden demográfiai csoportban átlagosan 60%-ban a férfi művészek munkái domináltak. Összességében

[74] Kerchman, A., & Salet, P. (in press). The Position of Women Artists in Four Art Disciplines in The Netherlands. Mama Cash.
[75] The Roadmap to Equality in the Arts in the Netherlands. (n.d.). ArtEZ Studium Generale.
[76] Rijksmuseum presents women artists in the Gallery of Honour for the first time - Rijksmuseum. (n.d.). Rijksmuseum.Nl.

a női művészek alkotásai kevésbé elérhetőek és kevésbé képviseltetik magukat az aukciós házaknál és galériákban, ami a magángyűjteményekre is hatással van.[77]

A Global Art Market Report egy globális jelentés volt, de a dán művészeti piac statisztikái hasonló képet festenek. A Dán Múzeumok Szövetsége által készített 2004-2009 között készült jelentés szerint a galériákban rendezett egyéni kiállításoknak csak mintegy 29%-a volt női művészek által rendezett, a csoportos kiállításokon 33%-a volt nő, és a dán múzeumok által vásárolt műalkotásoknak csak mintegy 22%-át készítették nem férfi művészek.[78]

Augusta Atla, dán művész vizsgálata szerint, a dán női művészek még mindig lehetetlen körülmények között találják magukat Dániában, különösen a dán művészeti piacon és a többi skandinál országhoz képest náluk a legrosszabb a helyzet. Példának a Dán Nemzeti Galéria grafikai gyűjteményét vette, ahol 2020-ban, amikor a gyűjtemény számlálásának a felénél tartottak, 11 000 férfi és csak 540 nő alkotását számolták össze. Mérföldkő lenne, ha a dán múzeumok felkutatnák és felszínre hoznák a többi női művész alkotásait. Atla megemlít néhány dániai intézményt, amelyek elindították ezt a tendenciát, azonban még sok kutatásra, gyűjteményvásárlásra és női művészek munkáinak kiállítására van szükség.[79]

2020-ban Dániában is jogszabályi változásokat vezettek be a művészeti gender kvóták terén. A dán művészeti életben a nemek kiegyensúlyozott képviseletéről szóló 2019-es őszi vita nyomán új jogszabályokat vezetettek be Koppenhágában. 2020-tól a városi Vizuális Művészeti Tanács egyenlő mennyiségben fog vásárolni férfi és női alkotásokat, és arra is törekedni fognak, hogy ugyanannyi pénzt költsenek férfi és női művészek alkotásaira.[80]

[77] McAndrew, C. (in press). The Art Market 2022. Art Basel. 217. oldal A jelentés csak azokat a műalkotásokat veszi figyelembe, amiket lehetett a bináris nemi kategóriák szerint rendszerezni. A művek 25%-ához nem lehetett, vagy azért, mert a művész ismeretlen volt ez körülbelül 12%-ot jelent, vagy 13%-ban azért, mert a művészt nem lehetett besorolni a bináris gender kategóriákba.

[78] Feminist Emergency: Women Artists in Denmark, 1960 -Present, Department of Arts and Cultural Studies, University of Copenhagen

[79] Atla, A. (2021, March 23). SHOWDOWN WITH THE SEXISM OF THE DANISH ART SCENE. Augustaatla.

[80] Steiwer, L., Olsen, S. K., Albrethsen, P., Scherfig, L., Ravini, S., Lappalainen, L. H., Lind-Valdan, S. A., Ravini, S., Petersson, F. J., Steiwer, L., Lappalainen, L. H., Scherfig, L., Ravini, S., Lind-Valdan, S. A., Drønen, L., Jul-Larsen, K., & Enge, M. (2020, February 25). Copenhagen Introduces Gender Quotas. Kunstkritikk.

7. Befejezés

7.1. A kutatás eredménye

A kvantitatív kutatási módszerekről gyakran feltételezik, hogy objektív ismereteket nyújtanak, hiszen bizonyos dolgok számokká való lefordítása azt a látszatot kelti, hogy a számok tényszerű reprezentációi a valóságnak. A feminista kutatások ezzel szemben amellett érvelnek, hogy az adatgyűjtés során figyelembe kell venni a kutatási terület társadalmának helyzetét és a személyes elfogultságokat is. Az is problémát okozhat, ha az adatokat tényeknek tekintjük, mert ez általánosításokat eredményezhet, és figyelmen kívül hagyja a vizsgált csoporton belüli különbözőségeket. Ezenkívül a kvantitatív kutatás egyfajta kategorizálást is magával hoz, mint például a bináris gender felosztás visszaállítása, ami pont a kívánt cél ellentéte volna. Joan Acker, Kate Barry és Joke Esseveld nézetével értek egyet, akik szerint nem az a megoldás, hogy újabb és újabb alcsoportokat hozzunk létre, hanem, hogy a kutatás eredményeit nem statisztikai adatként kezeljük, hanem inkább egy másik nézőpontként és egy újabb felszólalásként.[81]

Kutatásomban a következő 3 kérdésre szerettem volna választ kapni. Vajon a holland és dán társadalmak liberális gondolkodása miatt milyen mértékben jelennek meg a feminista eszmék a festőművészetben? A szakirodalmak és saját kérdőívem segítségével, azt a következtetést tudtam levonni, hogy a feminizmusnak fontos szerepe van, és része is a társadalom mindennapjainak. A válaszadóknak csak 30%-a nem tartotta magát feministának, de a kiegészítő kérdésekből kiderült, hogy nem azért nem, mert azt gondolnák, hogy nem lenne szükség rá, hanem mert jelenleg nem találják azt a mozgalmat vagy irányzatot, ami mögé be tudnának állni. A művészek 79%-a azt válaszolta, hogy a feminizmus befolyással van az alkotásaira, és ki is fejezi őket. Arra a kérdésre, hogy szerintük a feminista témák miatt manapság könnyebb-e kiállítási lehetőségeket találni, 52.3%-uk gondolta úgy, hogy igen.

A második kérdésem az volt, hogy vajon változtak-e a gender-sztereotípiák a kortárs művészetben a feminizmus hatására? Kérdőívemmel és a szakirodalmi kutatások eredményével azt találtam, hogy a kortárs művészeti kategóriák nem térnek el a korábbi, már elavult évszázadokétól. A gender fogalmának kifejtése ugyan lehetővé tette, hogy a kortárs művészek ábrázolni tudják, és alkotásaikban foglalkozzanak ezzel a témával, ám ugyanez a nyitottság, nem

[81] Barry, K., & Esseveld, J. (1983, January). Objectivity and truth: Problems in doing feminist research. Women's Studies International Forum, 6(4), 423–435.

mutatkozik meg a művészek helyzetét döntően meghatározó tényezőkben, mert a művek 60%-a még mindig a férfi gender kategóriába sorolható.

A harmadik kérdésemben arra voltam kíváncsi, hogy túl lehet-e lépni a művészek és festményeik klasszikusnak vett nemek szerinti kategorizálásán? Erre azonban a kutatás nem talált egyértelmű választ sem a szakirodalom, sem a kérdőív válaszai alapján. Kérdőívem válaszai alapján nyilvánvaló volt, hogy a válaszadóknak a festmény stílusa vagy akár témája fontosabb kategóriát jelent, mint a festő neme, és 78.3%-uk gondolta úgy, hogy a művész gender szerinti kategorizálást el kellene vetni. Vagyis a külön női művészekről szóló kiállítások sokszor éppen erősítik a bináris sztenderdet, tehát inkább a vegyes kiállítások szereplőinek arányaira lenne érdemes figyelmet fordítani.

7.2. Összegzés

Az első fejezet a feminizmus történelmének vizsgálatáról szólt Hollandiában és Dániában. Bemutattam a feminizmus második világháború utáni alakulását és a gender egyenlőség megjelenését a mozgalommal párhuzamosan.

A második fejezetben, a női művészek helyzetére tértem ki a festőművészetben. Először a nők hátráltatott esélyeit emeltem ki, illetve azok okait és következményeit. Továbbá amellett érveltek, hogy a művészvilágot a férfiak uralják és, hogy a művészetek iparága a művészeknek és műalkotásaiknak köszönhetően progresszívebb hatást keltenek mint a társadalom helyzete, és úgy tűnhet mintha az egyenlőség a művészet világában már megvalósult volna.

A harmadik részben utánajártam a feminizmus, a gender és a művészetek kapcsolatának Hollandiában és Dániában. Megfigyeltem, hogy Hollandiában és Dániában sem sikerült még felzárkóznia a művészeteknek a társadalmi elvárásokhoz. A kutatásom válaszai alapján a művészek 25%-a negatívan vélekedett a feminizmusról, és olyan szavakkal jellemezte azt, mint "elavult" és "kiábrándult", és összességében a kitöltők 30%-a nem tartotta magát feministának.

A negyedik részben a művészeti ipar résztvevőinek szerepét és fontosságát elemeztem. Itt külön vizsgáltam a múzeumok, galériák, kurátorok, művészettörténészek és maguk a művészek szerepét. A múzeumok rendszerének fejlesztésére lenne szükség, ami azt jelenti, hogy a feminista elméleteket egyesíteni kellene a múzeum hagyományos történelmi szemléletmódjával. Az egyik lehetőség véleményem szerint Hilde Hein elmélete, a mesterműről való lemondás lehetne.

Az ötödik részben a saját kérdőíves kutatásom és más kutatók statisztikai eredményeivel ismertettem a holland és dán művészek helyzetét. Egy 2018-as vizsgálat kimutatta, hogy Hollandiában a kiállított állandó gyűjteményekben a 926 művészből 769 férfi és 124 női művész volt, tehát 84,1% férfi és csak 13,4% nő. Dániában egy 2004-2009 között készült jelentés szerint a galériákban rendezett egyéni kiállításoknak csak mintegy 29%-a volt női művészek által rendezett, a csoportos kiállításokon 33%-a volt nő.

Részeredményeim alapján megállapíthatom, hogy bár a művészeti világban láthatjuk a fejlődés és az előrehaladás lehetőségét, valahogy mi mint társadalom, még mindig nem tettünk eleget a feminizmus és a gender egyenlőtlenségek helyzetének javítása érdekében. A nőmozgalom időről időre újragondolja a nők helyzetét, és a gender kérdéseket, ami gyakran egy új gondolkodásmód vagy terv megszületését eredményezi, de a kortárs és 21. századi művészet szóhasználata csak halványan tér el az előző, már elavult évszázadokétól. Itt az ideje, hogy megpróbáljuk megkérdőjelezni a jelenlegi helyzetet, hozzájáruljunk a nemek közötti egyenlőség fokozatos eléréséhez, és megpróbáljuk megújítani a nemekről való gondolkodás szabályait a művészetekben.